

ЛІНГВО-КОГНІТИВНІ ДОСЛІДЖЕННЯ МОВНИХ ОДИНИЦЬ

АНДРУСЬ А.Ф.

*(Закарпатський державний університет, м. Ужгород)***ОСОБЛИВОСТІ КОНЦЕПТУАЛЬНОЇ РЕАЛІЗАЦІЇ
АНГЛІЙСЬКИХ ПРИКМЕТНИКІВ BIG I LARGE**

Стаття присвячена дослідженню особливостей концептуальної реалізації англійських прикметників *big i large* шляхом когнітивного моделювання структур знання, що передаються ними.

Ключові слова: семантико-когнітивний метод, концептуалізація, концепт, концептуальний аналіз, концептуальна реалізація, модули.

Андрус А.Ф. Особенности концептуальной реализации английских прилагательных *big и large*. Статья посвящена исследованию особенностей концептуальной реализации английских прилагательных *big и large* путем когнитивного моделирования структур знания, передаваемых ими.

Ключевые слова: семантико-когнитивный метод, концептуализация, концепт, концептуальный анализ, концептуальная реализация, модули.

Andrus A.F. Conceptual Realization Peculiarities of English Adjectives *Big and Large*. The article represents a linguocognitive peculiarity study of conceptual space rendered by English adjectives *big and large* as well as establishing typical contextually specified differential characteristics that emerge from concrete conditions of their speech functioning.

Keywords: semantic-cognitive method, conceptualization, concept, conceptual world model, conceptual analysis, conceptual realization, modi.

Мета статті – описати особливості концептуальної реалізації синонімічних прикметників *big i large* за допомогою когнітивного моделювання структур знання про їх ситуативно зумовлені змістові ознаки в англійській комунікації. Досягнення поставленої мети передбачає виконання таких конкретних завдань:

- дослідити семантичну репрезентацію англійських синонімічних прикметників *big i large* шляхом аналізу словникових дефініцій;
- виявити структуру їх концептуального простору;
- розробити методику аналізу концептуального простору, характерного для досліджуваних ад'єктивних одиниць.

Об'єктом дослідження є концептуальний простір часто вживаних синонімічних прикметників *big i large* у сучасній англійській мові.

Предметом наукового аналізу роботи є особливості та порівняльно-зіставна характеристика модусів концептуального простору близьких за значенням синонімів *big i large*, які дозволяють простежити сутність і глибину подібностей та відмінностей між значеннями, зафіксованими в англійських лексикографічних джерелах, і контекстно зумовленими змістовими ознаками.

Актуальним об'єктом сучасних лінгвістичних досліджень є розуміння методу як процедури інтерпретації, яка ґрунтується на наявності вихідного знання. Когнітивісти неодноразово звертали увагу на те, що метод семантико-когнітивного дослідження допомагає з'ясувати й наочно продемонструвати синонімічні відношення, що виникають між різними ментальними структурами [Полюжин 2008; Попова 2007; Селіванова 2007]. Його головною метою є реконструкція когнітивних механізмів індивідуальної чи колективної свідомості, які опосередковують формування й упорядкування знань про об'єкти дійсності та результати рефлексивного досвіду [Селіванова 2007, с. 49].

Однак, якщо загальні принципи концептуального аналізу визначені, то конкретні методики дослідження фактичного матеріалу продовжують розроблятися [Жаботинська 2005; Колесник 1996; Lakoff 2003]. Застосування методу концептуального аналізу, розробленого у руслі когнітивної семантики, яка є пріоритетним напрямком у сучасній зарубіжній і вітчизняній когнітивній лінгвістиці, пов'язане із дослідженням семантики мовних одиниць [Кубрякова 2004, с.14; Рахилина 2000, с.347] у співвідношенні їх із ментальними структурами. Об'єктом концептуального аналізу у межах когнітивної семантики є значення, які передаються окремими словами, словосполученнями, типовими пропозиціями та реалізаціями їх у вигляді конкретних висловлювань, а також окремими текстами, творами [Венжинович 2006, с.92].

Зауважимо, що актуалізація концептуальних структур простежується у певній ситуації змістових складників, які в кожному з текстових фрагментів висвітлюють тільки певну частину КП прикметників *big i large*. Реалізація всієї структури досліджуваного простору в одному текстовому фрагменті не можлива, оскільки в думці щоразу спливають лише ті концептуальні складники певної ментальної одиниці, які є релевантними для мовця в конкретній ситуації. Цей найважливіший для мовця фрагмент змісту концепту

можна розглядати як *фокус уваги* і як висвітлену частину концепту. При цьому найважливішу інформацію можна також розглядати і як *профільовану*, спираючись на розмежування профілю й бази за Р. Ленекером [Langacker 2001, с.145], тобто *додатково підсвічену* на тлі актуалізованої структури. Профілізація є варіативною репрезентацією концепту в асоціативному полі індивіда, який виявляє в концепті або приписує йому додаткові чи нові властивості [Приходько 2008, с. 110]. Висвітлення одних складників неодмінно пов'язане з приховуванням інших [Kovecses 2002, с.80]. Образно кажучи, у кожному текстовому фрагменті за допомогою вербальних засобів висвітлюється один/ кілька аспектів й об'єктивується один/ кілька контурів кожного з концептів *big* і *large*. Їх цілісний портрет можна представити, звівши в одну реконструйовану структуру всі ідентифіковані контури.

Когнітивний процес висвітлення – відбір релевантних у певному контексті концептуальних складників ментальної одиниці – співвідноситься з власне лінгвальним процесом *підтримування сем* [Попова 2007, с.7-9]. Останній виражається у вербальній експлікації семи актуалізованого у тексті слова чи словосполучення. При цьому дублюється актуалізована сема чи весь актуальний смисл іншого слова: *As Billy explained it, the room was so big that when you wanted to talk to one another you had to scream to be heard and he was a little hard of hearing as it was so long* [BNC, big, A59 1296]. За допомогою словосполучення *a big room* до читача доноситься інформація про наявність не тільки великої кімнати. Профільованим у ньому є концепт **ДОВЖИНА**, оскільки на вербальному рівні сема "довгий" прикметника *big* експлікується за допомогою слова *long*. *He was a big man – about six feet seven inches tall – and his years as a coachsmith had given him a body that was all muscle with not an ounce of fat* [BNC, big, B22 1391]. У наведеному текстовому фрагменті профільовано такі концептуальні складники прикметника *big*, як *високий зріст* та *м'язиста статура*. Перший вербалізований за допомогою кількісного показника високого росту – *six feet seven inches tall*, а другий – *a body that was all muscle*.

Аналогічно концептуальні складники прикметника *large* вербалізуються у такому, наприклад, ілюстративному матеріалі: *A large man in every way, he was tall and broad-shouldered; bellicose when fondest, hearty when not* [BNC, large, CRE 2341]. Як це видно з наведеного вище прикладу, прикметник *large* у разі характеристики зовнішності чоловічої статі об'єктивує уявлення про чоловіка високого росту з широкими плечима, що підтверджується за допомогою лексем *tall* та *broad-shouldered*.

Фрейми, які структурують уявлення мовців про прикметники *big* і *large*, складаються з *ролей* та їх *ознак* (статичних чи динамічних). Ролі – це узагальнені й типізовані уявлення про предмети, що характеризують аналізовані прикметники. Статичні та динамічні ознаки – узагальнені й типізовані уявлення про властивості предметів, якими їх наділяють ад'єктивні одиниці *big* і *large*: *The two most important areas to be considered when setting up with big fish, which can grow to a length of four feet, are the aquarium and filtration* [BNC, big CLT 395]. У наведеному текстовому фрагменті словосполучення *big fish* об'єктивує уявлення про великі за розміром риби. Наочно-образні уявлення про те, що ці і їм подібні істоти характеризуються значним виміром у довжину, актуалізовані на вербальному рівні за допомогою словосполучення *a length of four feet*. Спираючись на семантичні та синтаксичні зв'язки між словами та словосполученнями, які актуалізують прикметник *big* та профілюють його концептуальний складник **ДОВЖИНА** в цьому контексті, ми можемо представити ідентифікований конститuent у вигляді такого фрейма: **ролі:** *риби*; **динамічні ознаки:** *повздовжній горизонтальний вимір тіла*.

Оскільки основна сфера значень, які зазвичай відносять до оцінних, пов'язана з ознаками "добре/погано" [Вольф 2002, с.8], до концептуального простору прикметників *big* і *large* ми зараховуємо загальну позитивну чи негативну оцінку. Позитивна чи негативна оцінка може вербалізуватися як експліцитно за допомогою мовних одиниць, які недвозначно вказують на характер оцінки (наприклад, у сполученні з іменниками *favour*, *help*, *support* здійснюється позитивне оцінювання, а з лексемами *evil*, *mistake*, *danger* – негативне), так й імпліцитно (через вибір точки референції для опису певної ситуації).

Виходячи з таких міркувань, ідентифікацію позитивної та негативної оцінки прикметників *big* і *large* носіями сучасної англійської мови ми здійснювали за допомогою тих прикладів, у яких ця оцінка експліцитно виражена, наприклад: *Mom, being really grateful, says I'm a big help to her now that she and Dad are divorced* [BNC, big KRT 7815]. У наведеному текстовому фрагменті за допомогою словосполучення *a big help* активізується уявлення про значну допомогу людині, яка перебуває у пригніченому стані через розлучення. Вербалізація знань про те, що така допомога оцінюється позитивно, здійснена за допомогою лексеми *grateful*, яка експлікує вдячність за доброто.

Результати дослідження підтверджують нашу гіпотезу про те, що структури свідомості та концептуалізації простору залежать не тільки від того, як сприймається людиною той чи інший об'єкт, ситуація, процес чи явище навколишньої дійсності, а й не меншою мірою – яку саме змістову ознаку мовець виділяє як найважливішу у конкретній ситуації спілкування. Концептуалізація може слугувати виявленню дистинктивних ознак тих прикметників, референтами яких є більші середнього розміри чи

величини чого-небудь, що фіксуються у лексикографічних джерелах як взаємозамінні. Комплексний аналіз концептуального простору прикметників *big* і *large* також продемонстрував, що кожна з досліджуваних мовних одиниць є носієм як спільних, так і відмінних просторових концептів, яка тільки їй властивою концептуалізацією дійсності відображає членування об'єктивного світу індивідом.

Перспективою подальшого дослідження з обраної в роботі тематики може бути поглиблений аналіз концептуального простору не тільки інших параметричних прикметників сучасної англійської мови, але й одиниць, які належать до інших частин мови, що дасть змогу уточнити їх спільні риси та відмінні ознаки функціонування у різноманітних контекстах. Запропонована в статті методика лінгвоконцептуального аналізу може бути також використана у дослідженні інших мов.

Література

- Венжинович Н.Ф. Когнітивізм, когніція та їхня термінологічна база / Н.Ф. Венжинович // Нова філологія: зб. наук. праць. – Запоріжжя: ЗНУ, 2006. – №24. – С.56–64. Вольф Е.М. Функциональная семантика оценки: монографія / Е.М. Вольф. – М.: Едиториал УРСС, 2002. – 280с. Жаботинская С.А. Лексическое значение: принципы построения концептуальной сети / С.А. Жаботинская // Pstyga A. (red.) Zlovo z perspektivy jezykoznawcy i tłumacza. – Gdansk: Wydawnictwo Uniwersytetu Gdanskiego, 2005. – Том II. – Р. 53–62. Колесник Д.М. Концептуальное пространство авторской метафоры в творчестве А. Мердок: автореф. дисс. на соискание учен. степени канд. филол. наук: спец. 10.02.04. "Германские языки" / Д.М. Колесник – Черкассы, 1996. – 21с. Кубрякова Е.С. Язык и знание: На пути получения знаний о языке: Части речи с когнитивной точки зрения. Роль языка в познании мира / Е.С. Кубрякова // Рос. академия наук, ин-т языкознания. – М.: Языки славянской культуры, 2004. – 549с. Полюжин М.М. Імплікаційний тип змістових зв'язків у семантиці прикметників англійської мови / М.М. Полюжин, Я.М. Чаварга // Буковинський журнал. – 2008. – №. 1. – С.240–245. Попова З.Д. Основные черты семантико-когнитивного похода к языку / З.Д. Попова, И.А. Стернин // Антология концептов [под ред. В.И. Карасика, И.А. Стернина]. – М.: Гнозис, 2007. – С.7–9. Приходько А.М. Концепти і концептосистеми в когнітивно-дискурсивній парадигмі лінгвістики / А.М. Приходько. – Запоріжжя: Прем'єр, 2008. – 332с. Рахилина Е.В. Когнитивный анализ предметных имен: семантика и сочетаемость / Е.В. Рахилина. – М.: Русские словари, 2000. – 416с. Селіванова О.О. Теоретичні засади й дослідницькі можливості концептуального аналізу / О.О. Селіванова // Нова філологія: зб. наук. праць. – Запоріжжя: ЗНУ, 2007. – №27. – С.49–56. BNC: [Електронний ресурс]: текстова база даних The British National Corpus. – Режим доступу: // <http://www.natcorp.ox.ac.uk/BNC>. Kovecses Z. Metaphor. A Practical Introduction / Z. Kovecses. – Oxford: Oxford University Press, 2002. – 285p. Lakoff G. Metaphors We Live By / G. Lakoff, M. Johnson. – Chicago: The University of Chicago Press, 2003 – 276p. Langacker R.W. Discourse in Cognitive Grammar / R.W. Langacker // Cognitive linguistics. – 2001. – Vol. 12. – №2. – P.143–188.

БАЛАБАН О.О.

(Маріупольський державний університет)

ЕКВІВАЛЕНТНІСТЬ МЕТАФОРИЧНО-АКСІОЛОГІЧНОЇ КОНЦЕПТОСФЕРИ З СЕМІОТИЧНИМ ПРОТИСТАВЛЕННЯМ ЧИСТИЙ/БРУДНИЙ (НА МАТЕРІАЛІ АНГЛІЙСЬКОЇ, ФРАНЦУЗЬКОЇ, РОСІЙСЬКОЇ ТА УКРАЇНСЬКОЇ МОВ)

Стаття присвячена опису метафорично-аксіологічної концептосфери з семіотичним протиставленням *чистий/брудний* в англійській, французькій, російській та українській мовах. Визначено, що метафорично-аксіологічна концептосфера з семіотичним протиставленням *чистий/брудний* відноситься до еквівалентного типу метафоричних концептосфер у всіх вищезазначених мовах. *Ключові слова: метафорично-аксіологічна концептосфера, інтерактивна категорія, фрейм, субфрейм, еквівалентність.*

Балабан Е.А. Эквивалентность метафорично-аксиологической концептосферы с семиотическим противопоставлением чистый/грязный (на материале английского, французского, русского и украинского языков). Статья посвящена описанию метафорично-аксиологической концептосферы в английском, французском, русском и украинском языках. Определено, что метафорично-аксиологическая концептосфера с семиотическим противопоставлением *чистый/грязный* относится к эквивалентному типу метафоричных концептосфер во всех вышеуказанных языках. *Ключевые слова: метафорично-аксиологическая концептосфера, интерактивная категория, фрейм, субфрейм, эквивалентность.*

Balaban O.O. The equivalence of metaphorical-axiological concept sphere with semiotic opposition *clear/dirty* (based on the material of English, French, Russian and Ukrainian languages). The article presents the description of metaphorical-axiological concept sphere with semiotic opposition *clear/dirty* in English, French, Russian and Ukrainian. It is determined that metaphorical-axiological concept sphere with semiotic opposition *clear/dirty* refers to the type of equivalent metaphorical concepts in all above mentioned languages. *Key words: metaphorical-axiological concept sphere, interactive category, frame, subframe, equivalence.*

Останнім часом наприкінці ХХ – початку ХХІ століть основними напрямками у вивченні метафори стали: 1) *культуроологічний*: поетична метафора барокко [Андрієнко 1997], метафора в культурі й літературі постмодерну [Якимчук 1998]; 2) *термінотворчий*: метафорична терміносистема архітектури [Білан 1996], метафора в професійній мові економістів [Махницька 2001], метафорична основа термінотворення підсистеми машинобудування [Литвинко 2007], метафоричні терміни підмови фінансів [Кришталь 2003]; 3) *когнітивний*: типологія когнітивної метафори [Григораш 1996, Попова 2003], концептуальна метафора [Ченки 2000, 2002], [Рахіліна 2000, 2002], метафоричні концепти [Алексіва